

Красимир Андонов¹
(София)

**Променящата се традиция на поменалните
влашки хорà по Великден.
Резултати от дългосрочно фотографско изследване
(2004–2014)**

Ключови думи: български власи, траурни обичаи, фотографско изследване, поменално хоро, Хайдук чешма

Keywords: Bulgarian Vlachs, mourning customs, photographic research, memorial circle dance, Hayduk cheshma

Власите в България представляват малцинствена общност, която социологът Стелу Шербан разглежда не като отделен етнос, а като „малка култура“ или „малка културна група“ (Шербан 2005: 59). С тази формулировка ученият подчертава богатството от споделени духовни ценности, които определят и отличават влашкото присъствие по българските земи. Друг изследовател, Екатерина Анастасова, по същия въпрос пише:

Редица факти на културата се възприемат като етноспецифични. Най-често това са езикът, особеностите на материалната култура (жилище, храна, облекло), вероятно, поради тяхната „очевидност“. Но не малко са и случаите, когато в етническа емблема се превръща обред, както е с характерния за власите обичай „помана за жив“. Това не е случайно, тъй като доминантите на културата най-ярко се манифестират в темата за смъртта, която отразява самосъзнанието на индивида и социума в определен етап от развитието им. (Анастасова 2002: 60)

---

¹ ORCID: 0000-0002-1325-1226.

Настоящото изследване се фокусира върху традицията на поменалните влашки хорà по Великден именно в контекста на тяхната етноспецифичност. Анализират се резултатите от три фотографски експедиции, проведени през интервал от няколко години (2004, 2013, 2014), с цел да се обхванат евентуалните видими промени в традицията. Поменалните хорà са обичай, с който завършва цикълът от практики, свързани с изпращането на мъртвите от земния към „другия“ свят. Власите смятат, че отвъдното съществува, и че то буквално повтаря битието на живите. Намира се някъде в посока запад и там душите могат да се радват на всички земни блага – дом, добър климат, много слънчева светлина, чиста вода, добра храна (Анастасова 2002: 60 и сл.). Хорàта се играят в дните около Великден², като на нарочно място сред природата се събират близки на починалите през годината³. Според традицията, всяко село идва със собствен оркестър, на който роднините плащат, за да свири („раздават хоро“). Музиката е бавна – в такт две-четвърти, а танцът е съдържан и тържествен. Хорото е несклучено (отворено), като се играе по посока, обратна на часовниковата стрелка, от изток на запад (вж. Фот. 1).

Когато празникът започне, селските „музики“ се превръщат в център, около който се завиват хорàта. Оркестрите са духови, като в тях обикновено присъстват акордеон и цигулка. Начело на хорото застава водач, след него се хващат опечалените близки и чак тогава – съселяните, които нямат роднинска връзка със семейството, както и други присъстващи. Прието е хорото да се води от човек от пола на починалия – ако починалият е мъж, хорото се води от мъж, ако е жена – жена води хорото.

---

² Вторият ден от Великден навсякъде във Видинско се приема като ден на мъртвите. Затова в навечерието на този ден, както и на самия ден се играят поменални хорà. В отделни села хорà се играят и на Винерича (втори петък след Великден) – село Бориловец, Рълотин (втори вторник след Великден) – село Бориловец, Свети Спас Куция (една седмица след Спасовден) – село Бориловец, Петровден – квартал Кумваир и квартал Акджамия – Видин, Голяма Богородица – село Сланотрън, Петковден (27 октомври) – село Бориловец (вж. Бизеранова 2013: 357–360).

³ Традиционното място за игра на поменални хорà е местността Хайдук чешма, под Алботинския скален манастир. Освен там, хорà се играят в много села и близките им околности.

Водачът на хорото играе, като в едната ръка държи портрет на починалия. Това най-често е фотография в близък план, поставена в рамка. Според етнолога Сашка Бизеранова, традицията да се използват снимки навлиза в обичая през 70-те години на XX век. След като поменалните хорà приключат, близките поставят фотографиите на прозорец в къщата, който гледа към улицата – остават там, докато образът им избелее от слънцето (Бизеранова 2013: 270, 358–359) (вж. Фот. 2).

Докато се играе тъжното хоро, близки на починалия даряват всеки участник със символични подаръци – носни кърпи, хавлиени кърпи, боядисани яйца, китки росен и пролетни цветя. Музикантите също се даряват, като по дрехите им се закичват цветя, банкноти и кърпи (вж. Фот. 3). След като всяко село почете своите мъртви, селските оркестри се събират и музиката им се променя в по-бърза и игрива. Това е повратната точка на обичая – отишлите си са почетени, а близките прекъсват траура и се връщат отново в нормалния живот.

Първото фотографско проучване на поменалните хорà, в което участваха студенти и преподаватели от Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кр. Сарафов“ в София, се проведе през април 2004 година. Основна цел на експедицията бе местността Хайдук чешма, разположена близо до водослива на реките Рабровска и Тополовец. Там, на обширната поляна под варовиковия венец с останки от Алботинския скален манастир, рано сутринта на втория ден от Великден се събират хора от околните видински села – Бойница, Делейна, Градец, Гъмзово, Долни Бошняк, Калина, Каниц, Косово, Периловец, Плакудер, Раброво.

Фотографирането на ритуал като поменалните хорà предполага спазване на дистанция и уважаване на мъката на близките на покойния. Нашата група реши да използва единствено метода на репортажното наблюдение, при който снимащият се ръководи от правилото за ненамеса в отразяваното събитие. Трябва да бъде отбелязано, че хората не проявиха неприязън към камерите и бяхме приети като гости. След като обичаят на Хайдук чешма привърши, придружихме един от оркестрите до селата Раброво и Делейна, където поменални хорà бяха играни отново, но в по-тесен кръг. Снимките от този ден показват обичая такъв, какъвто той е бил документиран през

втората половина на ХХ век. Същевременно, на фотографиите се вижда присъствието на реални хора и могат да бъдат уловени техните емоции (вж. Фот. 4).

Десет години след първата експедиция на Хайдук чешма в две последователни години (2013, 2014) проведохме ново проучване. Дистанцията на времето показва, че практиката – такава, каквато я бяхме видели през 2004 година – деградира. За десетилетие, повечето читалищни духови оркестри от влашките села бяха изчезнали. На поляната на Хайдук чешма през 2013 година свиреше само един единствен сборен оркестър, като в него се бяха събрали „оцелели“ музиканти от несъществуващи вече групи. (вж. Фот. 5 и 6).

Същевременно, през 2011 община Видин, съвместно с видинския фонд „Читалища“ и кметството на с. Градец, година стартира ежегоден фолклорен фестивал „Алботин“. Този фестивал се провежда на Хайдук чешма по времето, когато традиционно се играят поменални хора. През 2013 година бяхме свидетели на това, как в резултат на паралелното събитие духовата музика бе заглушена от мощните тонколони на феста и поменалният обичай бе прекъснат. През 2018 година, по информация на журналистите Зелма Алмалех и Стефан Джамбазов, на поляната под Алботинския манастир не е било „раздадено“ нито едно хоро⁴.

Дългосрочното фотографско изследване позволява пряко сравнение на раздалечени във времето моменти и събития. В нашия случай най-директният извод от визуалното документиране на поменалната традиция е, че се наблюдава регресия в нейното развитие, като причините за този процес са много. Тежката финансова криза в Северозападна България през последните години доведе до миграция на много хора в посока чужбина, както и към икономически по-развити части от страната. Смяната на поколенията също оказва влияние – при по-младите се наблюдава много по-слабо желание да поддържат традицията жива. Това е особено видно при традиционните в миналото селски духови музика⁵. Ако доскоро

⁴ Вж. онлайн: <https://xn--b1agjhxg2e.com/post/160145804151/поменални-хора-една-традиция-която-загива> [28 X 2020]

⁵ През 1983 година видинският журналист Нинко Груев пише: „Достолепие то на селата се измервало със славата на духовата музика. Широка известност имала духовата музика на селата Буковец, Брегово, Стакевци, Гюргич. Сега в окръга има

е било обичайно в едно село да има два оркестъра, днес наличието дори на един е по-скоро изключение. Към причините за свиването на обичая безспорно трябва да се добави и провеждането на фолклорния фестивал „Алботин“, който пречи на нормалното протичане на хорàта. Фестивалът налага „масова култура“ и „задушавà“ поменалната практика (вж. Фот. 7).

На фона на всички тези тревожни за бъдещето на влашката традиция факти, смятам, че проблемът трябва да се разглежда не само от моментната гледна точка, а е важно да се отчетат и натрупаните сведения за това, как се е променял обичаят през годините.

В труда си *Между живота и смъртта* Сашка Бизеранова цитира източник от 1903 година, П.К. Гъбьов, като първо сведение за поменалните хорà (Бизеранова 2013: 354). На базата на тази информация, на по-късни публикации, както и на лични проучвания, авторката систематизира промените, които са отбелязани в начина на провеждане на практиката:

От скромното описание на П.К. Гъбьов до днес, нещата значително се променят. (...) (Днес) на всеки починал се раздава хоро, докато в миналото това се е правело само за деца или за младежи, Гъбьов уточнява, че това се прави само за починали от мъжки пол. (...) Музиката в миналото включва цигулар, дудучар, кавалджия и тъпанджия, но се държи броят им да бъде „тек“ (нечетно число), а днес няма задължителни изисквания за бройката и участват предимно духови (медни) инструменти. (Бизеранова 2013: 356)

При заснемането на обичая през 2014 година в село Раброво духова музика нямаше, но хорото беше озвучено с електронен синтезатор, което не промени ритуала по същество. Зелма Алмалех и Стефан Джамбазов, в проучването си от 2018 година, също говорят за замяна на традиционните духови оркестри с електронни инструменти (Фот. 8).

Натрупаните исторически сведения за традицията на поменалните хорà убеждават, че на тях трябва да се гледа като един жив и постоянно развиващ се организъм (което се отнася за обредността

---

48 духови оркестъра, от които 34 читалищни духови състави. (...) Стигна се дотам, че в някои селища се създадоха по няколко състава“ (цит. по Иванов 2014: 293).

като цяло). В неговата основа здраво стои светогледът на „малката културна група“ на българските власи и техните традиции за почитане на мъртвите. Външните прояви на духовността и вярванията винаги са функция на времето и епохата. В този смисъл, не смятам, че отчетените в нашите фотографии динамични модели са предизвествие на загиването на един обичай – те са по-скоро „моментни снимки“ от различни метаморфози на една жива традиция.

Библиография

- Анастасова, А. (2002). „Наял се като влах на помана“ (Още веднъж за помана за жив). В: Сантова, М.; Станоева, И. (съст.), *Северозападна България: общности, традиции, идентичност. Регионални проучвания на българския фолклор*, Т. 4 (60–64), София: Акад. издат. „Проф. Марин Дринов“.
- Бизеранова, С. (2013). *Между живота и смъртта. Погребални и поменални обичаи при българи и власи във Видинско*. Враца: Алекспринт.
- Иванов, А. (2014). *Исторически корени и традиции на духовите оркестри в България*. София: Жарава.
- Шебран, С. (2005). Власите в България – между „голямата“ и „малката“ история. *Български фолклор*, год. XXXI, кн. 1, 59.

The changing tradition of the Vlach memorial dances at Easter. Results of a long-term photographic study (2004–2014)

Summary

The article presents the results of a photographic study on the Vlach custom of chain dances researched in Bulgaria. Fieldwork for the study was conducted over a 10-year period (2004–2014) with the participation of students of the Krastyo Sarafov National Academy for Theatre and Film Arts. The visual materials archive, in part accompanying the present article (8 photographs), allows for a comparative study of the phenomena as observed through the years along with the landscape of changes, to be drawn. Regardless of the noticeable and registered degradation in the ritual, the author is strongly convinced that Vlach mourning dances remain very much alive as a tradition which has undergone a particular kind of transformation.

Красимир Андонов е доцент в Националната академия за театрално и филмово изкуство в София „Кр. Сарафов“, ръководител на специалност „Фотография“, професионално активен филмов оператор и фотограф. Заснел е пет пълнометражни игрални филма и десетки документални филми, чиято тематика често засяга актуалните проблеми на малцинствата в България.

e-mail: kr.andonov@gmail.com

Фотографии (автор: Красимир Андонов)

Фот. 1. Поменално хоро;
околностите на село Делейна, април 2004 г.

Фот. 2. Близки носят портрет на починал;
местност Хайдук чешма, май 2013 г.

Фот. 3. Музикант от село Делейна;
околностите на село Делейна, април 2004 г.

Фот. 4. Поменално хоро;
околностите на село Делейна, април 2004 г.

Фот. 5. Музикант от духов оркестър;
местност Хайдук чешма, май 2013 г.

Фот. 6. Музиканти от духов оркестър, окичени с дарове по време на поменални хорà по Великден; местност Хайдук чешма, май 2013 г.

Фот. 7. Традиционен фолклорен фестивал „Алботин“, провеждащ се на втория ден на Великден; местност Хайдук чешма, април 2014 г.

Фот. 8. Възрастни хора от село Рабово очакват началото на поменалните хора. На заден план се вижда музиката, в чийто състав преобладават електронни клавишни инструменти;
село Рабово, април 2014 г.